

SECTION: JURISPRUDENCE

DOI 10.70286/ISU-15.04.2026.009

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ: ДО ПОСТАНОВКИ ОКРЕМОЇ ПРОБЛЕМИ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Ганенко Ігор Сергійович
кандидат юридичних наук,
прокурор Херсонської окружної прокуратури
Херсонської області, Україна
ORCID: 0000-0002-9993-1117

Кримінальне провадження у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, уже не можна пояснювати як звичайне кримінальне провадження, лише ускладнене воєнними обставинами. Такий підхід не відображає впливу збройного конфлікту на доказування, реалізацію процесуальних гарантій, здійснення судового контролю та процесуальне становище учасників провадження. Мова не лише про провадження щодо воєнних злочинів, а ширше – про кримінальні провадження, у яких збройний конфлікт впливає на процесуальну форму. На це слушно звертає увагу О. В. Лазукова, вказуючи, що кримінальне процесуальне законодавство, розраховане на умови мирного часу, в умовах збройного конфлікту виявилось недостатньо ефективним для досягнення завдань кримінального провадження [1, с. 3]. П. В. Шевчук так само підкреслює уривчастий і переважно ситуативний характер змін кримінального процесуального законодавства в особливі періоди [2, с. 3–4]. Така постановка проблеми узгоджується і з підходом, за яким у структурі науки кримінального процесу можуть виокремлюватися відносно самостійні напрями дослідження, якщо відповідне коло правових явищ виявляє власну процесуальну своєрідність [3, с. 342–343]. Окремий характер цієї проблеми зумовлений не поодинокими спеціальними правилами і не самим лише тимчасовим правовим режимом, а системним впливом збройного конфлікту на кілька елементів процесуальної форми водночас. Вказане зумовлює потребу в окремому кримінально-процесуальному осмисленні цієї проблеми.

Додаткового значення такій постановці проблеми надають і завдання кримінального провадження, визначені у ст. 2 КПК України. Завдання кримінального провадження зводяться не лише до реагування на кримінальне правопорушення, а й до охорони прав, свобод та законних інтересів учасників, забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування і судового розгляду, недопущення необґрунтованого процесуального примусу та

застосування до кожного учасника належної правової процедури. Тому збройний конфлікт у цій категорії справ важливий не сам по собі, а тією мірою, якою він впливає на досягнення цих завдань у межах процесуального порядку, визначеного законом.

До цієї групи належать не всі кримінальні провадження, що здійснюються в умовах збройного конфлікту, а лише ті, в яких зв'язок зі збройним конфліктом має юридичне значення для визначення процесуальної форми та позначається принаймні на одному з її основних елементів – доказуванні, реалізації процесуальних гарантій, здійсненні судового контролю, вирішенні питань юрисдикції або процесуальному становищі учасників провадження. Для цього недостатньо самого факту дії воєнного стану, територіальної наближеності до району ведення бойових дій чи самої лише належності справи до категорії воєнних злочинів. Відмежування слід здійснювати за тим, чи набуває збройний конфлікт значення для формування та реалізації процесуальної форми. Тому зв'язок кримінального провадження зі збройним конфліктом слід оцінювати не як загальну характеристику умов його здійснення, а як обставину, що має юридичне значення для такого провадження.

Для кримінально-процесуального аналізу необхідно розрізнити три суміжні, але не тотожні явища: здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, кримінальне провадження щодо воєнних злочинів та кримінальне провадження, пов'язане зі збройним конфліктом. Перше характеризує особливий правовий режим здійснення кримінального провадження. Друге стосується проваджень щодо певної категорії кримінальних правопорушень. До третьої групи належать ті кримінальні провадження, у яких збройний конфлікт набуває юридичного значення для процесуальної форми. Це коло проваджень і потребує окремого кримінально-процесуального пояснення. Без такого розмежування відповідна проблема легко зводиться або до спеціального режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, або лише до проваджень щодо воєнних злочинів, хоча її процесуальний зміст є ширшим. У науковій літературі вже висвітлено окремі сторони цієї проблеми. Дослідження зосереджені або на особливому режимі кримінального провадження, або на провадженнях щодо воєнних злочинів, або на окремих процесуальних рішеннях та міжнародних стандартах розслідування [1, с. 3; 2, с. 4–6; 4, с. 93, 97; 5, с. 3–5; 7, с. 1]. Однак цього недостатньо для цілісного кримінально-процесуального пояснення проваджень, у яких збройний конфлікт впливає на доказування, процесуальні гарантії, судовий контроль та процесуальне становище учасників.

Нормативну основу аналізу тут становлять приписи ст. 91 КПК України про обставини, що підлягають доказуванню, у зв'язку з положеннями ст. 92 КПК України про обов'язок доказування та ст. 94 КПК України про перевірку й оцінку доказів [6]. Для проваджень, пов'язаних зі збройним конфліктом, цього нормативного каркаса недостатньо, оскільки він має застосовуватися з урахуванням додаткових обставин, що мають юридичне значення і зумовлені самим конфліктом. І. В. Гловюк слушно вказує, що у провадженнях щодо воєнних злочинів виникає особливий предмет доказування через необхідність

установлення обставин, зумовлених збройним конфліктом [4, с. 97]. Такий підхід узгоджується і з позицією Y. McDermott, яка виходить із потреби доведення не лише безпосередніх фактів, а й тих обставин, що характеризують умови вчинення міжнародного злочину [7, с. 1]. Матеріали Міжнародного комітету Червоного Хреста (далі - МКЧХ) так само підкреслюють значення встановлення зв'язку можливого порушення зі збройним конфліктом і врахування умов, у яких здійснюється розслідування [5, с. 3, 5].

Наведене дає підстави для висновку, що доказуванню підлягає не лише подія кримінального правопорушення, а й обставини, без встановлення яких неможлива її належна кримінально-процесуальна оцінка. До кола таких обставин належать зв'язок діяння зі збройним конфліктом, умови доступу до місця події, характер контролю над територією, правове становище осіб, а в окремих випадках – також юридичне значення застосування сили за конкретних обставин. Такі обставини мають бути включені до предмета доказування, перевірені й оцінені за правилами КПК України. Без установлення цих обставин неможливо повно з'ясувати те, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні, належно перевірити й оцінити зібрані докази та вирішити питання про наявність підстав для відповідного процесуального рішення. У справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, змінюється не лише складність доказування, а й коло обставин, що підлягають доказуванню. Тут особливо чітко видно, що збройний конфлікт не є зовнішнім фоном провадження, а стає чинником, який визначає особливості його процесуальної форми.

Вплив збройного конфлікту не обмежується сферою доказування. Його нормативним проявом є, зокрема, ст. 615 КПК України, якою встановлено особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану [6]. Спеціальний режим не слід ототожнювати з усією категорією проваджень, пов'язаних зі збройним конфліктом: він лише підтверджує, що законодавець уже фіксує зміну умов здійснення кримінального провадження під час війни. Це, однак, не означає усунення процесуальних гарантій. Межі можливого обмеження прав визначаються положенням ст. 64 Конституцією України [8]. За таких умов процесуальні гарантії не скасовуються, а реалізуються в іншому правовому та фактичному середовищі, визначеному Конституцією і КПК України. Подібний підхід відображено і в Керівних принципах МКЧХ, які акцентують вимоги незалежності, неупередженості, повноти, оперативності та відкритості розслідування [5, с. 4]. П.В. Шевчук звертає увагу на зміну процедурних механізмів, передання окремих повноважень та потребу належного контролю за відповідними рішеннями [2, с. 4, 6]. Практика Конституційного Суду України також підтверджує, що особливий режим кримінального провадження в умовах війни пов'язаний не лише з організаційними, а й із гарантійними питаннями, безпосередньо дотичними до свободи особи, верховенства права та судового контролю [10].

Збройний конфлікт впливає і на юрисдикційний вимір кримінального провадження, зумовлюючи вихід відповідних питань за межі звичайного національного процесуального порядку та потребу врахування міжнародно-

правових стандартів, особливостей правового становища окремих осіб, а також взаємодії національного й міжнародного кримінального правосуддя. Аналогічний вплив простежується і у процесуальному становищі учасників кримінального провадження. Найчіткіше це видно у провадженнях, де постають питання допиту військовополонених, поводження з їхніми речами і документами, допустимості окремих процесуальних рішень, а також меж процесуальної гнучкості в ситуаціях, зумовлених збройним конфліктом. На ці аспекти звертають увагу І.В. Гловюк та Г.К. Тетерятник [9, с. 478–483]. У таких випадках збройний конфлікт змінює не окремий технічний елемент провадження, а саме визначення процесуального становища учасника та меж допустимих процесуальних дій щодо нього.

Збройний конфлікт впливає не лише на фактичні умови здійснення окремих кримінальних проваджень, а й на саму процесуальну форму. Такий вплив виявляється у доказуванні, реалізації процесуальних гарантій, здійсненні судового контролю, а в окремих випадках – також у питаннях юрисдикції та процесуальному становищі учасників кримінального провадження. Наведене дає підстави розглядати кримінальне провадження, пов'язане зі збройним конфліктом, як окрему проблему науки кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15377/1/Lazukova_2018.pdf (дата звернення: 09.04.2026).
2. Шевчук П. В. Заходи забезпечення кримінального провадження в умовах особливих періодів : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Кропивницький, 2024. 285 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/02/dis_shevchuk_compressed.pdf (дата звернення: 09.04.2026).
3. Циганюк Ю. В. Система кримінального процесу України : дис. д-ра юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2020. 437 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/708/dis_Tsyganyuk%20Y.%20V..pdf (дата звернення: 09.04.2026).
4. Гловюк І.В. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики та відповіді. Право України. 2023. № 5. С. 85–100. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2023-05-085>
5. Nubell N., Pejić J., Simmons C. Керівні принципи розслідування порушень міжнародного гуманітарного права: право, політика та передова практика. Женева : Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights ; International Committee of the Red Cross, 2019. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2022/02/web_guidelines_on_investigating_violations_of_ihl_UKR_final.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
7. McDermott Y. Introduction. Proving International Crimes. Oxford : Oxford University Press, 2024. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198842972.003.0001>
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
9. Гловюк І.В., Тетерятник Г.К. Питання унормування належної правової процедури кримінального процесуального забезпечення обміну військовополонених. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 478–483. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/109>
10. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2026 року № 3-р(П)/2026 у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_r_2_2026.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

DOI 10.70286/ISU-15.04.2026.010

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Мушенюк Сергій Іванович
аспірант

Кафедра публічного та міжнародного права
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна

Сучасні умови функціонування України, зумовлені триваючою збройною агресією та значним обсягом гуманітарних потоків, актуалізують питання належного правового забезпечення гуманітарної допомоги. Водночас чинне законодавство України у цій сфері характеризується фрагментарністю, наявністю прогалин та недостатнім рівнем процедурної визначеності. За таких умов особливого значення набуває звернення до європейського досвіду, який сформувався на засадах належного врядування, прозорості та ефективного контролю.

Гуманітарною визнається допомога, яка спрямовується на рятування життя і зменшення страждань людей, які потерпають від стихійних лих, техногенних катастроф або збройних конфліктів. Гуманітарна допомога є короткочасною, надзвичайною і такою, що підтримує роботу базових служб порятунку держави,